

Francesc de B. Moll als *Homenots* de Josep Pla

per Joan Francesc López Casanovas

“L’única manera de lluitar contra la terrible invasió de l’oblit, de crear una memòria col·lectiva, és recordar, infatigablement, el que alguns homes –és a dir, el poble– han fet una mica més enllà dels interessos particulars, immediats i petits”. Aquest és un propòsit genèric que **Josep Pla** manifesta al Prefaci del volum XVI de la seva *Obra completa*, publicada per editorial Destino (Barcelona, 1970). Aquest llibre conté la segona sèrie dels *Homenots*, uns retrats literaris que configuren “una galeria de catalans il·lustres de la història contemporània”. No hem d’entendre la sufixació com a despectiva ni maliciosa: un “homenot”, en el vocabulari de Pla, s’explica en principi com a un “tipus singular, insòlit, una persona que s’ha significat, en una qualsevol activitat, d’una manera remarcable”; més endavant l’escriptor empordanès va precisar que els seus homenots eren “persones conegudes que han deixat obra positiva en el país i que han donat el to de l’època en què visqueren”. Entre els personatges que hi apareixen hi ha **Francesc de Borja Moll Casanovas**.

Tenia Josep Pla un concepte prou utilitari de la literatura i la llarga nòmina d’homenots que ens va deixar escrits esdevenen una font de coneixements impagable, que s’adreça, tal com explica al pròleg de la sisena sèrie, a la joventut amb ganes “d’estalviar-li la injustícia de l’oblit”: “Les grans convulsions històriques produeixen com a conseqüència més visible la ruptura amb el passat immediat i susciten, per tant, l’ostracisme de valors autèntics (...). El nostre país, d’altra banda, potser no està pas en disposició de negligir cap dels seus valors reals”.

El retrat d’en Moll que en Pla ens ha llegat és, no cal dir-ho, magnífic; més que una fotografia de l’home és un petit assaig d’una trentena de pàgines, que interpreta el pes del personatge en el seu entorn humà i professional. Pertany, doncs, a la categoria dels coetanis que viuen a l’època àlgida en el moment en què Pla els converteix en “homenots” –segons explica Marina Gustà al cap. III, vol. X de la *Història de la Literatura Catalana*, de Riquer/Comas/Molas (p. 175). En efecte, pel temps en què Pla el redactà, Moll havia ja enllestit la publicació dels deu volums del Diccionari (1962) i estava, doncs, en la plenitud de la seva carrera. D’altra banda, Pla i Moll es professaven una mútua simpatia o fins i tot amistat, ja que el pagès de Llofriu no deixava passar cap viatge a Mallorca sense retre una visita al filòleg: *Les meves visites a Moll no han tingut mai una finalitat concreta i determinada. No he tingut mai cap afer a Mallorca ni probablement n’hi tindrà cap, però (...) de Mallorca el que em fascina més són aquests homes que treballen perquè els seus conciutadans pensin i parlin com nosaltres. És d’aquests interessos tan importants que parlo amb Moll, i per això la seva companyia m’és tan agradable* (321)¹.

Tallant i cosint retalls del retrat de Josep Pla, vull destacar alguns dels trets que consider més rellevants de la personalitat del Mestre, tot i recomanant, emperò, que hom faci de l’“Homenot” una lectura sencera. Aquí ara només n’he preparat un tast, allò que Ruiz i Pablo en diria “per fer gana”.

---

¹ Els textos en cursiva són tots extrets del llibre de Josep Pla i els números entre parèntesi indiquen la pàgina de referència, segons l’edició esmentada de l’*Obra completa* publicada per Destino.

Decideix la infància

No sé si a Francesc de B. Moll li serien escaients les paraules que **Jean Paul Sartre** va escriure als seu llibre autobiogràfic *Els mots*: “Mai no he esgarrapat la terra ni anat a cercar nius, ni he fet herbaris ni tirat pedres als ocells. Però els llibres van esser els meus ocells i els meus nius, els meus animals domèstics, el meu estable i el meu camp; la biblioteca era el món agafat dins un mirall, tenia el gruix infinit, la varietat, la imprevisibilitat”. Potser, no li ho serien aplicables del tot, perquè l’infant Francesc de Borja va néixer un 10 d’octubre de 1903 a Ciutadella, llavors una petita ciutat *tranquil·la i allunyada, davant l’horitzó del mar tristíssim –una ciutat que semblava Recanti en temps de Giacomo Leopardi*; una població on els fiets jugaven pel carrer i sabien fer “malescriances”. Tanmateix, ell no n’era, d’estribul·lat; més tost la criatura *tingué un temperament tranquil i sedentari i s’entretenia tot sol amb els seus llibres, papers i llapis...* (299). Des dels cinc anys, a l’escola del Seminari, i als tretze, quan conegué Mn. Alcover, *ja tenia la desgràcia de ser un lletraferit, i fins a un cert punt un lingüista* (302). En acabar el llibre de memòries *Els altres quaranta anys*, F. de B. Moll escriu *Un Quasi-testament*, imprescindible per conèixer l’estructura ideològica d’aquest gran home; a l’inici fa notar les determinants que, des de la infantesa i l’adolescència, el van fer arribar a l’estat d’esperit en què es trobava quan ja havia contrapassat la setantena. I és així. Diuen que tot home té un lloc natural, que la seva actitud no la fixa ni l’orgull ni la vàlua: decideix la infància.

La nació és la llengua: la descoberta dels Països Catalans

Tenia dasset anys, fou la més gran *eixida* filològica per terres del Principat de Catalunya i del País Valencià: cinc mesos de viatge, de juliol a novembre de 1921. *Quedà fascinat. Fou una visió completa, panoràmica, dels Països Catalans continentals, que des d’aleshores compregué i estimà. La meravella de les muntanyes i dels plans, de les ciutats i poblets, amb totes les incidències d’un desplaçament tan variat i tan concertador amb tota classe de gent quedà gravada en la seva memòria, i de cap dels viatges dels molts que féu més tard no n’ha guardat una imatgeria tan viva i lluminosa* (305-306).

Molt més tard, quan el treball ingent del Diccionari ocupa en el silenci dels anys de plom de la postguerra el menorquí F. de B. Moll i el valencià M. Sanchis Guarner, la idea de normalització lingüística *avant lettre* –llavors ni se’n parlava, d’aquest concepte– fa escriure a Pla el comentari següent: *Considero un fenomen enormement interessant que hagi estat un mallorquí, ajudat amb la col·laboració d’un filòleg valencià, que hagi fet el primer gran diccionari de la nostra llengua i un inventari de la cultura popular.(...) Si les coses de la nostra llengua –que són, en definitiva, les del nostre pensament i de la nostra personalitat– s’han d’arreglar algun dia (cosa posada encara en la incertitud més completa), s’hauran de fer una mica millor de com es feren abans i sobretot s’hauran de fer sense resclosiments localistes i pensant en tota la nostra àrea verbal. El “Diccionari Català-Valencià-Balear” és la primera gran obra que s’ha fet pensant en la realitat general de tota la nostra àrea històrica i lingüística. És un fet importantíssim que respon a una realitat molt més vasta i molt més autèntica* (321).

Del poble a l’universalisme, passant per la nació, des de la tolerància i la comprensió del món

Ho va dir el 8 de juliol de 1958 en el discurs “*Menorca dins la literatura*” pronunciat a dalt la Sala de l’Ajuntament de Ciutadella amb motiu del IV centenari de l’”Any de sa Desgràcia”, commemoració del setge, saqueig i destrucció de la ciutat per un estol franco-otomà a les ordres de Mustafà i Piali. Ho va reiterar al llarg de tota la seva vida en articles, conferències i altres intervencions: si volem ser nosaltres mateixos, si volem mantenir una personalitat pròpia i diferenciada dins l’univers de les nacions, hem de defugir les actituds provincianes, hem de ser implacables amb el reduccionisme gonellista... En Moll ho predicava amb l’exemple. Des de la seva vasta biblioteca de treball s’hi respirava *potser l’ambient cultural menys provincià de la nostra terra*. S’hi respirava *també un ambient obert a totes les palpitations de més enllà de la frontera*. Era *un ambient ple de vida, d’integració, d’atenció, projectat sobre tot el nostre món –un món que no es pot judicar per l’extensió geogràfica, sinó per la seva existència i la seva personalitat* (322).

Doctor “Laboris Causa”

El savi romanista era autodidacta. Havia seguit les ensenyances de Mn. Alcover, que havia descobert en el jove seminarista ciutadellenc un d’aquests homes de poca son, llests i feiners que tant necessitava l’obra del Diccionari. En Moll havia sabut aprofitar molt bé les estades a Mallorca de les grans figures de la Lingüística Romànica B. Schädel i W. Meyer-Lübke. L’any 1964 fou nomenat Doctor Honoris Causa per la Universitat de Basilea i el 1975 per la Universitat de Barcelona. El professor Moll sempre va dir que no per l’Honor, sinó per la Labor “Laboris Causa”, per la feina feta, havia rebut aquells reconeixements. Es dedicava a l’estudi amb mètode, disciplina, rigor científic, malgrat esser autodidacta (o potser gràcies a ser-ne?) *El rendiment quantitatiu formidable que ha donat el seu treball s’ha mantingut en un to i una distinció de la més elevada qualitat. (...) El seu valor científic no té res a veure amb el pintoresquisme més o menys genial que sol esser habitual en el país: és, al contrari, un valor autèntic i autènticat a tot arreu. En els seus treballs més tècnicament precisos, d’amenitat fatalment escassa, la realitat és sempre present i la informació magnífica. Moll és un humanista, preocupat pels problemes eternals –la claredat, la simplicitat, la intel·ligibilitat–, desproveït de passió –si no és la passió del que realment existeix, origen de tota justícia vertadera* (323).

(...)De tota manera, vostè pot estar content: en un país on no s’acaba mai res, on no són acabats ni els campanars de les esglésies, vostè ha acabat una cosa: el Diccionari. Està molt bé (325). No és gens estrany que Josep Pla sentís, com ja he escrit més amunt, una forta simpatia cap a F. de B. Moll, atès els conceptes de la feina intel·lectual i de la cultura que tenia el gran escriptor empordanès: *Moll és un treballador infatigable. Molt matiner, carregat d’obligacions professorals, acadèmiques, editorials i socials, va donant curs a les coses de la seva vida sense el més mínim escarafall* (322). Pel que fa a la cultura, creia Pla que les coses s’havien de fer fàcils, s’havien d’atracar a la gent, se’ls havia de treure el malestar que produeixen els problemes. *La cultura no és l’anarquia. La cultura és l’ordre, el confort, la intel·ligibilitat a l’abast de tota casta de gent. Encara patim –i el que patirem!– de l’anarquia dels últims segles. Encara avui, per a milions de persones, el català és un complicat problema incòmode, desagradable i inútil. Una llengua ha de ser fàcil i còmoda: mai una forma d’heroisme* (314)

D’altra banda, (...) *l’obra d’en Moll és gustosa, plena, literalment saturada d’essències d’aquest país, d’una varietat prodigiosa, d’un popularisme elegant, d’un*

bon sentit científic –és un sentit que demana una moderació arriscada– admirable, d'un gust saborosíssim. Aquest Diccionari i, és clar, el de Joan Coromines són les meves lectures predilectes. És una lectura que em va bé per al cos i per a l'esperit. No m'ensopeix ni m'exalta. Em manté l'esperit despert, sensorialment i intel·lectualment despert. El contacte amb el parlar d'un poble a través dels segles és la cosa més gustosa, la més lliure, la més fascinant i la més obsessionant que es pot donar en el terreny de les sensacions i de l'esperit. La història d'una llengua és una lliçó d'humilitat permanent– una font d'il·lusions inexhaurible (326-327).

Tenacitat, fidelitat, bonhomia

Moll es trobà al llarg de la seva vida enmig de polèmiques fabuloses: la de la unificació ortogràfica al Diccionari, la del nom de la llengua al títol del Diccionari (“de la Llengua Catalana” o “Català-Valencià-Balear”); la del gonellisme (mallorquí *contra* català), la de les misses “en vernáculo”, l'assumpte de la representació del Consell Insular de Menorca a la Comissió Mixta per a l'aplicació del “Decret de Bilingüisme”, etc. En totes aquestes ocasions difícils el tarannà pacífic i dialogant de Moll introduïa elements de racionalitat, de cordialitat i procurava una solució justa. Com a bon català, era pactista, maldava sempre d'arribar a una solució pactada. S'imposava el pragmatisme. Home de principis, procurava ser-hi conseqüent. Serà una curiosa casualitat, però quan la guerra civil va interrompre la publicació del Diccionari en el volum III, pàgina 416, el mot on s'aturà era Conseqüència, la primera entrada del qual el definia com a ‘proposició que es dedueix lògicament d'un principi’. En Moll va ser conseqüent amb els seus principis: la fidelitat a Mn. Antoni M. Alcover l'obligava a acceptar les discrepàncies que tenia amb el canonge manacorí en el tema de la unificació ortogràfica. Mentre Alcover no acceptava del tot la normativa fabriana de l'Institut d'Estudis Catalans i així aparequeren els dos primers volums del Diccionari, en Moll era conscient que aquella mena d'irredentisme no conduïa a res de bo, ans li feia perdre possibles vendes més enllà de Mallorca. Amb paciència i tenacitat aconseguí que Alcover, abans de morir, li autoritzàs la publicació l'any 1931 una *Ortografia mallorquina*, segons la normativa de l'IEC i que si en començar l'edició del Diccionari s'havia seguit la personal ortografia alcoveriana, quan el mossèn fos mort, després fes el que trobàs. Així, doncs, el deixeble aconseguí doblegar el mestre, senzillament perquè era allò més raonable: havia aconseguit tòrcer l'indomable (314-315). I és que en Borja sempre fou inflexible en la recerca de la veritat, però habilíssim diplomàtic per aconseguir els objectius. D'aquí que Josep Pla en feia la següent etopeia o retrat moral, amb la qual es posa punt i final a l'Homenot F. de B. Moll: *...Home d'una elegant naturalitat, d'una esvelta i candorosa manera de ser, de pensar i de fer. No l'he trobat mai ni ignominiosament reservat ni pedantescament gratuït. En el camp dels seus coneixements, més que un dogmàtic atabalat és un problemàtic de prospecció llarga, i en les seves posicions tan ben sabudes la seva bona fe és permanent, tant si és arriscat com si practica la cautela. En aquest sentit, és molt normatiu i d'un gran bon consell. El seu bon gust és infal·lible per les raons que es desprenen del que acabem de dir. Format en el rigor del germanisme filològic, se'n riu una mica. Les monstruositats no fan per a ell. És, finalment, un home d'una gran humanitat, saturat de poesia i de realitat, tolerant, comprensiu, clar, equilibrat, tenaç, saborós, d'un bon humor permanent i d'una fe que fa del seu contacte una activitat agradabilíssima. Moll és un home de primer ordre –un home, en fi (327-328).*

Enguany que les institucions de les Illes han tingut l'encert de commemorar la figura de Francesc de B. Moll en el centenari de la seva naixença, no ens hem d'oblidar que en Josep Pla ens en va deixar una esplèndida semblança. Esper que aquesta modesta recopilació pugui haver servit a aquest propòsit.